

Άννα Φρανκ
Μετάφραση: Κλεοπάτρα Ελαιοτριβιάρη
(Παπαδόπουλος, 2019)

Γεωργία Καραντώνα

Το βιβλίο *Άννα Φρανκ*, της σειράς «Μικρά Κορίτσια με Μεγάλες Ιδέες» (*Little People BIG DREAMS Anne Frank*), αποτελεί διασκευή του διάσημου και πολυδιαβασμένου βιβλίου *Το Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ*. Με μια πρώτη ματιά, το εξώφυλλο του βιβλίου θυμίζει μια ακόμη εκδοχή της γνωστής ιστορίας. Ωστόσο, εμβαθύνοντας περισσότερο στη λιτή και ιδιαίτερα μοντέρνα εικονογράφηση, ο αναγνώστης διαπιστώνει πως οι ελκυστικές εικόνες της ιστορίας μοιάζουν να εφορμούν στον πνευματικό του χώρο καθιστώντας το βιβλίο ένα crossover, ικανό να απευθυνθεί όχι μόνο στα πολύ μικρά παιδιά αλλά και στους ενήλικες. Ενώ η ιστορία έχει υποστεί τροποποιήσεις κατά καιρούς για να ανταποκριθεί σε πολιτισμικά περιβάλλοντα ή ηλικιακές ομάδες, το ερώτημα που πλανάται αφορά στο σκοπό που εξυπηρετεί η εν λόγω διασκευή.

Αν και δεν είναι μια πρωτότυπη ιστορία για το Ολοκαύτωμα, η διασκευή της συγγραφέα Ma Isabel Sanchez Vegara και της εικονογράφου Sveta Dorosheva μπορεί να κατακτήσει μια θέση στο πάνθεον των παιδικών εικονοβιβλίων με θέμα το Ολοκαύτωμα. Στα δεκατέσσερα διπλά σαλόνια, σχεδιασμένα στο χέρι με πένα, μελάνι και νερομπογιά, αξιοποιούνται αποκλειστικά μαύροι, γκρι και λευκοί τόνοι, ενώ η παρουσία του πορτοκαλί και κίτρινου χρώματος σε έξι σαλόνια υπηρετεί αμιγώς αντιθετικούς σκοπούς. Το ίδιο μοτίβο ιχνηλατείται στην τεχνική της αναπαράστασης των Vannder Zee και Innocenti στο παιδικό βιβλίο *Έρικα*, ενώ η ασπρόμαυρη απεικόνιση παραπέμπει αυτομάτως στην τεχνική του Art Spiegelman στο βραβευμένο graphic novel *Maus*. Η ιστορία παρουσιάζεται με τη μορφή της αφήγησης, ενώ οι διάλογοι απουσιάζουν πλήρως.

Η υπόθεση διαδραματίζεται στα μέσα του 1930, όταν ο Αδόλφος Χίτλερ και το ναζιστικό κόμμα ανέλαβαν την εξουσία στη Γερμανία. Μετά την ψήφιση των νόμων της Νυρεμβέργης και τις διακρίσεις εναντίον του εβραϊκού πληθυσμού, η οικογένεια Φρανκ μεταναστεύει στο γειτονικό Άμστερνταμ αναζητώντας καταφύγιο και μια νέα ζωή.

Στο πρώτο σαλόνι, η Άννα και η οικογένειά της βρίσκονται στο πάρκο. Η Μάργκοτ, η αδερφή της Άννας, ταΐζει τους κύκνους, ενώ η Άννα

καθισμένη στα γόνατά απευθύνεται άμεσα στον αναγνώστη. Ένας λευκός κύκνος- κοινό σύμβολο των παραμυθιών σημασιοδοτώντας την αθωότητα, την αγνότητα και την ειρήνη- ακουμπά απαλά το ράμφος του στον ώμο της Άννας. Η επιλογή των δημιουργών να αξιοποιήσουν τον κύκνο στο συγκεκριμένο σημείο της ιστορίας μοιάζει ιδανική, καθώς ο κύκνος συμβολίζει τις ειρηνικές και ευνοϊκές συνθήκες ζωής που επικρατούσαν στη Γερμανία, πριν την άνοδο του ναζισμού.

Στο επόμενο διπλό σαλόνι, ο πατέρας της Άννας διαβάζει μια εφημερίδα. Στον ιστό της εικονογράφησης συνυφαίνονται σύμβολα του ναζιστικού καθεστώτος, όπως η σβάστικα, ο ναζιστικός αετός και η φιγούρα του αρχηγού του ναζιστικού κόμματος, του Χίτλερ. Ο ενήλικας αναγνώστης συνδέει τα σύμβολα με τους νόμους της Νυρεμβέργης που παρουσιάζονται στο πίσω μέρος της εφημερίδας, αντανακλώντας τους απαγορευτικούς νόμους που τέθηκαν σε ισχύ καθιστώντας τους Εβραίους πολίτες δεύτερης κατηγορίας: απαγόρευση κυκλοφορίας μετά τις 8 μ.μ., απαγόρευση χρήσης μεταφορικών μέσων, χρήση του ποδήλατου για τις μετακινήσεις. Αξιόλογη είναι η σκόπιμη απόκρυψη του προσώπου του πατέρα της Άννας τονίζοντας την αντίθεση μεταξύ της άγνοιας, της ανεμελιάς και της αφέλειας των μικρών παιδιών και των ανησυχιών του διορατικού και «υποψιασμένου» κόσμου των ενηλίκων. Για άλλη μια φορά επαφίεται στον ενήλικα αναγνώστη να φανταστεί τις σκέψεις ενός Εβραίου πατέρα για να προστατεύσει την οικογένεια του χωρίς να προκαλέσει αναστάτωση στα παιδιά του, κατά τη διάρκεια αυτής της ζοφερής περιόδου.

Στο τρίτο σαλόνι, η οικογένεια της Άννας απεικονίζεται στο τρένο με προορισμό την Ολλανδία, αναζητώντας καταφύγιο μακριά από το φόβο του Τρίχου Ράιχ. Τα φύλλα εφημερίδων που αιωρούνται στον αέρα συνοδεύονται από λευκά περιστέρια διαμηνύοντας πως οι σκοτεινές και δύσκολες μέρες ανήκουν στο παρελθόν και ο φόβος για τον διωγμό και την εξόντωση δεν τους απασχολούν πια. Δυστυχώς, η γερμανική εισβολή στην Πολωνία το 1939 σηματοδοτεί την κήρυξη του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου αλλά και την επιστροφή των Φρανκ και των Εβραίων της Ολλανδίας στην ανασφάλεια, καθώς ακολουθεί η γερμανική εισβολή στη χώρα το επόμενο έτος.

Αν και σε αυτή τη διασκευή ο όρος ημερολόγιο απουσιάζει από τον τίτλο, το ημερολόγιο απεικονίζεται σε έξι σαλόνια του βιβλίου, ως ένας συνδεδετικός κρίκος με το πρωτότυπο ημερολόγιο εξυπηρετώντας τον αφηγηματικό του ρόλο. Το ημερολόγιο είναι το μόνο αντικείμενο που δεν αποχωρίζεται η Άννα, ένας αόρατος φίλος που της κρατάει συντροφιά, ένα *tabula rasa*, όπου καταθέτει και εξομολογείται τις μύχιες σκέψεις της και τους προβληματισμούς της. Σε μια εικόνα, ένα σμήνος πουλιών – κύκνων μοιάζει να εξέρχεται κυριολεκτικά μέσα από

μια φωτογραφία όπου απεικονίζονται τα δύο κορίτσια, Άννα και Μάργκοτ, να ταΐζουν τους κύκνους στη λίμνη. Οι κύκνοι αναφέρονται στα όνειρα της Άννας, όνειρα που ταιριάζουν σε ένα κοινό κορίτσι της ηλικίας της: να εκδώσει ένα βιβλίο και να γίνει διάσημη υν απραγματοποίητα. Ο ενήλικας αναγνώστης και σε αυτό το σημείο, γνωρίζει ότι τα όνειρά της θα παραμείνουν ανικανοποίητα.

Οι περισσότερες εικόνες αποτελούν κοντινά πλάνα (close ups) σχεδιασμένα με ένα ρεαλιστικό τόνο. Η Άννα απεικονίζεται να κοιτάει κατάματα τον αναγνώστη προσκαλώντας τον σε έναν συνεχή de profundis διάλογο, ενώ τα πρόσωπα των γονιών της είναι μερικώς ή πλήρως κρυμμένα.

Μια οπτική στρατηγική του βιβλίου είναι η κυριαρχία του συμβολισμού. Η απεικόνιση πουλιών όπως οι κύκνοι, τα περιστέρια ή τα κοράκια παρουσιάζει τη διάθεση και τα συναισθήματα των χαρακτήρων για την πολιτική κατάσταση που επικρατεί στη ναζιστική κατοχή. Δεν είναι τυχαίας σημασίας η μετατροπή των λευκών κύκνων σε μαύρα κοράκια με μυτερά ράμφη, όταν η Άννα και η οικογένειά της επιβιβάζονται δια της βίας στο τρένο με προορισμό ένα στρατόπεδο συγκέντρωσης. Σε αντίστοιξη με το ευχάριστο σαλόνι, στο οποίο η οικογένεια αναχωρούσε για την Ολλανδία με διάθεση ελπίδας, ανακούφισης και ευτυχίας, το τρένο που αναχωρεί για το Άουσβιτς με κλειστές πόρτες, χωρίς παράθυρα και με αβέβαιο προορισμό, προκαλεί τρομακτική αίσθηση κενότητας, μοναξιάς, αδιεξόδου και μιας φριχτής αίσθησης για τον επόμενο σταθμό αποβίβασης.

Σημαντικό ρόλο στην εικονογράφηση διαδραματίζει η επιδέξια αξιοποίηση της φωτογραφίας. Παρότι πρόκειται για φωτογραφίες-ζωγραφίες, προσφέρουν στην εικονογράφηση ρεαλιστικό χαρακτήρα. Σύμφωνα με τον Kertzer (2000) τα εικονοβιβλία για το Ολοκαύτωμα πρέπει να αναπαράγουν με κάποιο τρόπο φωτογραφίες αναφορικά με το Ολοκαύτωμα για να μπορούν να εκτιμηθούν ως υψηλής καλλιτεχνικής ποιότητας και αξίας.

Σύμβολα εβραϊκής παράδοσης και σύμβολα του Ολοκαυτώματος, όπως το αστέρι του Δαβίδ, η σβάστικα, ο ναζιστικός χαιρετισμός, το κιπά- το εβραϊκό καπέλο, είναι ευδιάκριτα σε κάθε σαλόνι εικονογράφησης. Παιχνίδια, όπως κούκλες, και ένα λούτρινο λαγουδάκι αποτελούν φιγούρες που αποδεικνύουν πως η Άννα ήταν ένα κοινό κορίτσι της ηλικίας της.

Τα τρία τελευταία σαλόνια είναι αφιερωμένα στην ιστορική μνήμη του Ολοκαυτώματος υποδεικνύοντας την ανάγκη να διατηρηθεί ζωντανή για τις επερχόμενες γενιές, καθώς οι επιζήσαντες που αποτελούν τη ζωντανή απόδειξη των γεγονότων λιγοστεύουν και οι ιστορίες τους τείνουν να εξαφανιστούν. Μετά την επιβίωσή του, ο πατέρας της

Άννας βρίσκει το ημερολόγιο και αποφασίζει να το εκδόσει, όπως είχε ονειρευτεί η κόρη του. Ο Φρανκ απεικονίζεται με την πλάτη στραμμένη στον αναγνώστη να παρατηρεί τον μοναδικό κύκνο της λίμνης. Με τα χέρια διπλωμένα πίσω από την πλάτη του κρατάει το ημερολόγιο. Το μοναχικό πουλί μπορεί να συμβολίζει τη μοναξιά που βιώνει ο πατέρας εξαιτίας της απώλειας των αγαπημένων του προσώπων. Ταυτόχρονα, όμως, το πουλί υπενθυμίζει πως μετά την καταστροφή, την απώλεια και τον θάνατο, η ευτυχία, η χαρά, η ελπίδα και η ειρήνη επανέρχονται. Το βιβλίο τελειώνει με ένα γλυκόπικρο τόνο, μεταφέροντας στον αναγνώστη την αίσθηση της απώλειας και της ελπίδας: *«Από τότε εκατομμύρια άνθρωποι έχουν διαβάσει και έχουν κλάψει με το Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ, την ιστορία ενός μικρού κοριτσιού που ονειρεύτηκε έναν καλύτερο κόσμο»*.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η γραφή πρέπει να ισορροπεί μεταξύ του λόγου και της σιωπής, στο εικονοβιβλίο δεν απεικονίζονται σκηνές βίας, μαζικών εκτελέσεων, ούτε οι συνθήκες μεταφοράς και ζωής στο στρατόπεδο συγκέντρωσης. Γίνεται αναφορά μόνο στον μοναδικό επιζήσαντα του πολέμου. Σε αντίθεση με το βιβλίο Άννα Φρανκ- Ένα κόμικ βιογραφία, αναφορές στο Άουσβιτς-Μπιρκενάου ή στο Μπέργκεν-Μπέλσεν, όπου η Άννα και η αδερφή της έχασαν τη ζωή τους λίγες εβδομάδες πριν την απελευθέρωση του στρατοπέδου από τους Βρετανούς, αποφεύγονται σκόπιμα.

Στο βιβλίο, οι λέξεις διαδραματίζουν δευτερεύοντα ρόλο προσφέροντας μια εναλλακτική, σύγχρονη και δυναμική προσέγγιση στην αυθεντική ιστορία. Οι εικόνες αποτελώντας το βασικό πυρήνα της αφηγηματικής δομής επιτρέπουν στον αναγνώστη να εμβαθύνει στην ψυχοσύνθεση της Άννας και στην ιστορία της, δομώντας διανοητικά και συναισθηματικά τη δική του οπτική γύρω από το χαρακτήρα της. Εναπόκειται στον ενήλικα αναγνώστη, που διαβάζει το βιβλίο μαζί με το πολύ μικρό παιδί, να αποκωδικοποιήσει τις εικόνες και τα κρυμμένα μηνύματα που αυτές εμπεριέχουν. Πού πήγε η Άννα; Ποιο είναι το χειρότερο μέρος στη γη; Γιατί επιβιώνει ο πατέρας της Άννας και όχι τα δύο κορίτσια;

Η συγκεκριμένη διασκευή αποτελεί μια εξαιρετική επιλογή για τη γνωριμία των παιδιών με την ιστορία της Άννας Φρανκ. Ωστόσο, το ίδιο βιβλίο δύναται να αξιοποιηθεί και με μεγαλύτερους ηλικιακά αναγνώστες χάρη στην έξυπνη εικονογράφηση του. Κατά κύριο λόγο, μπορεί να ενεργοποιήσει το ενδιαφέρον των αδύναμων μαθητών ως προς την προσέγγιση του δύσκολου θέματος του Ολοκαυτώματος. Το βιβλίο αποδεικνύει πως μια εικόνα ισοδυναμεί με χίλιες λέξεις, καθώς τα πολλαπλά επίπεδα ερμηνείας, η διπλή κωδικοποίηση, οι συμβολισμοί, η αλληλεπίδραση εικόνας και κειμένου και τα οξυδερκή γραφικά προσκαλούν αναγνώστες κάθε ηλικίας να το διαβάσουν και να το εκτιμήσουν παρά το γεγονός ότι προωθείται ως παιδικό βιβλίο. Στα θετικά του συνυπολογίζονται το χρονολόγιο της ζωής της Άννας

με παράθεση ιστορικών φωτογραφιών και η παρουσίαση του αναλυτικού προφίλ της στο τέλος του βιβλίου.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Beckett, S. L. (2013). *Crossover picturebooks: a genre for all ages*. Routledge.

Kertzer, A. (2000). Saving the Picture: Holocaust Photographs in Children's Books. *The Lion and The Unicorn* 24.3: 402-431.

Kokkola, L. (2013). *Representing the Holocaust in children's literature*. Routledge.

Vegara, S. Isabel, M. & Dorosheva, S. (2019). *Άννα Φρανκ. Μικρά Κορίτσια με Μεγάλες Ιδέες*. (Κ. Ελαιοτριβιάρη Μπφρ.). Παπαδόπουλος: Αθήνα.

Vander Zee, R. & Innocenti. R. (2003). *Erika's Story*. Mankato.

Spiegelman, A. (2003). *The Complete Maus*. Penguin Books